

Investigation of the Use of Natural Ornamental Plants in Landscape Design in Open Green Areas: Van Province Example

Fikret Yasar

Department of Horticulture, Yuzuncu Yil University
E-mail: fyasar@yyu.edu.tr

Okan Yeler (Corresponding author)

Muradiye Vocational School, Yuzuncu Yil University
E-mail: okanyeler@yyu.edu.tr

Ozlem Uzal

Department of Horticulture, Yuzuncu Yil University
E-mail: ozlemuzal@yyu.edu.tr

Ozlem Yasar

Department of Horticulture, Yuzuncu Yil University
E-mail: ozlemyasar@yyu.edu.tr

Abstract

Van province, natural and historical values has a very rich identity. It is also one of the important cultural centers of the Eastern Anatolia region. Due to the challenging climatic conditions and distance from many production centers, it has a very limited variety in terms of species that can be used in landscape design. In addition, the lack of sufficient seedling production facilities in the city limits the use of plants. In this case, it is necessary that spontaneous natural plant species should be used in landscaping and design. In the city center there are many parks, public institutions, open green spaces, road and green belt afforestation, and various private property garden designs and plantations in different parts of the city. When planting studies and planning are carried out, the selection of the correct species is particularly suitable for the region climate and for the permanent plant preference, the region has the greatest prevalence for the region experiencing the intense winter season. The use of natural species, especially in the region, in landscape design is important both for easy adaptation of the plant and for creating a sustainable and economical design.

In this study, the sample areas located in the open green areas of Van were examined by classifying them as urban parks, neighborhood parks and pocket parks according to the importance order of size and functionality. Natural species used in these areas were determined and evaluated in terms of their usage purposes and the appropriateness of the places used in the design. As a result of the investigations and evaluations made, some solution proposals have been developed by putting problems about the applications.

Keywords: Natural Ornamental Plants Species in Landscape Design, Open green areas, Natural Ornamental Plants Species of Van, Natural Ornamental Plants

Peyzaj Tasarımında Kullanılan Doğal Süs Bitkilerinin Açık Yeşil Alanlarda Kullanımının İncelenmesi: Van İli Örneği

Özet

Van ili, doğal ve tarihsel değerler açısından çok zengin bir kimliğe sahiptir. Aynı zamanda Doğu Anadolu Bölgesi'nin önemli kültür merkezlerinden biri durumundadır. Zorlu iklim koşulları ve mesafe olarak birçok üretim merkezine uzaklığından dolayı peyzaj tasarımında kullanılacak tür bakımından oldukça sınırlı sayıda bir çeşitliliğe sahiptir. Ayrıca kentte yeterli fidan üretim tesislerinin bulunmaması bitki kullanımını oldukça sınırlamaktadır. Bu durumda kendiliğinden yetişen doğal bitki türlerinin peyzaj düzenleme ve tasarımlarında kullanılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Kent merkezinde birçok park, kamu kurumları açık yeşil alanlar, yol ve yeşil bant ağaçlandırmaları ve şehrin farklı yerlerinde çeşitli özel mülkiyet bahçe tasarımları ve bitkilendirmeleri yer almaktadır. Bitkilendirme çalışmaları ve planlaması yapılırken doğru türlerin seçimi özellikle bölge iklimine uygun ve kalıcı bitkilerin tercih edilmesi yoğun kış dönemi geçiren bölge için büyük öneme sahiptir. Özellikle bölgede yetişebilen doğal türlerin peyzaj tasarımında kullanılması, hem bitkinin kolay adaptasyonu hem de sürdürülebilir ve ekonomik bir tasarım oluşturma açısından önemlidir.

Bu çalışmada Van ili açık yeşil alanlar içerisinde bulunan örnek alanlar büyüklük ve işlevselliklerinin önem sırasına göre kent parkları, mahalle parkları ve cep parkları gibi sınıflara ayrılarak incelenmiş olup, bu alanlarda kullanılan doğal türler belirlenerek, kullanım amaçları ve kullanılan türlerin tasarımdaki yerlerinin uygunluğu konularında değerlendirmeler yapılmıştır. Yapılan inceleme ve değerlendirmeler sonucunda uygulamalara yönelik sorunlar ortaya konularak bazı çözüm önerileri geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Peyzaj Tasarımında Doğal Süs Bitkileri, Van İli Doğal Süs Bitkileri, Açık Yeşil Alanlar, Doğal Süs Bitkileri

1. Giriş

Açık alanlar, kent içinde ya da kent dışında yer alan yapılaşmamış boş alanlardır. Kentsel açık alanlar kent dokusunun temel öğelerinden birisi olup, yapı alanları ve ulaşım sistemleri dışında kalan açıklıklardır [1].

İçinde bitki tasarımlarını bulunduran açık alanlar, yeşil alan şeklinde tanımlanan ve bitki ile kaplı alanlardır. Bu nedenle bütün yeşil alanlar açık alan olarak tanımlanabilmesine rağmen her açık alan yeşil alan niteliği taşımayabilir. Yeşil alanlar kent dokusunun ya da doğal dokunun baskın karakter taşımasına bağlı olarak kentsel yeşil alanlar ve doğal yeşil alanlar olarak iki gruba ayrılmaktadır. Kentsel açık yeşil alanlar bu kapsamda tanımlanarak çalışma kapsamında yapılacak değerlendirme kapsamında materyal olarak kullanılacaktır.

2. Kentsel Açık Yeşil Alanlar

Kentsel açık yeşil alanlar, kent içi ve yakın çevresinde yer alan, kent mekânı üzerinde biyolojik, iklimatik, fiziksel, sosyal, psikolojik, ekonomik ve estetik yararları olan ve hizmet ettikleri kent birimi düzeyine göre farklı nitelikte düzenlenen yeşil alanlardır [2].

Kentsel yeşil alanlar, kullanıcıların sosyo-ekonomik özelliklerine göre şekillenen yeşil alan gereksinimlerine, işlevlerine ve etki alanlarına bağlı olarak dört grupta incelenebilir:

- Konut düzeyinde yeşil alanlar,
- Komşuluk ünitesi düzeyinde yeşil alanlar (toplu konut bahçeleri, çocuk oyun yerleri),
- Mahalle ve semt düzeyinde yeşil alanlar (mahalle ve semt parkları, spor alanları, meydanlar, okul bahçeleri),
- Kent düzeyinde yeşil alanlar (kent parkları, hayvanat bahçeleri, botanik bahçeleri, yollar, yaya yolları, meydanlar, mezarlıklar).

Kent kullanım merkezleri kapsamında yer alan bu açık yeşil alanların buldukları bölgenin nüfus

yoğunluklarının ihtiyaç ve taleplerini karşılayacak şekilde yüz ölçümlerine sahip olmalarının dışında, kent içerisindeki dağılımlarının yeterli ulaşım ağlarının uygun yerlerde ve üzerlerinde yer alan materyallerinde kullanılabilir, yeterli ve modern öğelerle donatılmasına önem verilmelidir.

Günümüzde kentlerin giderek büyümesi, nüfus artışı, yerleşim yerlerinin artışı ile betonlaşmanın artması, nüfusun yoğunlukla kent merkezlerinde yaşama tercihi, araç yoğunluğundaki artış gibi nedenlerle kent merkezleri yaşanması zor yerler haline gelmiştir. Kent merkezlerinin yoğun kullanımına karşılık ihtiyaç duyulan açık yeşil alan varlığı azalmaktadır. Nüfus bakımından kent merkezlerinin hızla yoğunluğunun artması, sosyal, siyasal, kültürel ve politik koşullar sonucu günümüz şehir merkezlerinde özellikle yoğunluğun fazla olduğu alanlarda tarım arazilerinin veya eski binaların yıkılıp yerlerine çok katlı yapıların, site ve alışveriş kompleksleri gibi yeni yerleşim ve sanayi alanlarının yoğun bir şekilde eklenmesi kentsel açık yeşil alanların ve bu alanlarda kullanılan doğal türlerin giderek azalmasına yol açmaktadır.

Bu çalışmada, Van ili ele alınarak şehirde bulunan kentsel açık yeşil alanlar incelenmiş ve bu kapsamda kullanımlarına göre 5 farklı alan seçilmiştir. Seçilen bu alanlar toplu konut bahçeleri çocuk oyun alanları mahalle ve semt parkları ve mezarlıklardan oluşmaktadır. Seçilen alanlarda ilk aşamada bu alanlarda yetişen doğal türler tespit edilmiş, daha sonra bu türlerin kullanım amaçları ve tasarımda kullanımlarının uygunlukları incelenmiştir. Bu kapsam dâhilindeki başlıklar değerlendirmeye alınmıştır.

3. Materyal ve Yöntem

Araştırmanın ana materyalini Van ilinde bulunan ve potansiyel olarak doğal bitki türleri açısından zengin olan bazı açık yeşil alanlar oluşturmaktadır. Örnek olarak seçilen alanlara ait envanter hava fotoğrafları ve daha önce hazırlanmış raporlardan elde edilmiştir. Çalışma; kent parkları, mahalle parkları, cep parkları, çocuk oyun alanları, mezarlıklar ve diğer rekreasyon alanları içerisinde seçilmiştir. Kentsel açık yeşil alanlar kapsamında incelenen alanlar; Kocaeli Parkı, İskele Parkı ve Çocuk Oyun Alanı, Atatürk Kültür Parkı Rekreasyon Alanı, Akköprü Mezarlığı ve Edremit Toplu Konutları Parkı'dır. Mahalle düzeyinde incelenen açık yeşil alan İskele Parkı'dır. Kent parklarına örnek alan ise Kocaeli Parkı'dır. Mezarlık alanı örneği olarak Akköprü Mezarlığı, toplu konut ve yaşam alanları örneği olarak ise Edremit Toplu Konutları Parkı seçilmiştir. Atatürk Kültür Parkı ise yine kent parklarından biraz daha küçük olan mahalle parkı kapsamında ele alınmıştır. Seçilen açık yeşil alanların konumları Şekil 1.'de gösterilmiştir.

Şekil 1. Seçilen Açık Yeşil Alanların Konumu

4. Araştırma ve Bulgular

4.1 Van İli Kentsel Açık Yeşil Alanlar

4.1.1 Kocaeli Parkı

Yaklaşık büyüklüğü 27 ha olan açık yeşil alan içerisinde, farklı yaş guruplarına hitap eden çocuk oyun alanları, çay bahçeleri ve büfeler barındırmaktadır. Bu parkın en önemli özelliği, göl kenarında olması ve gölün geneline hakim bir manzaraya sahip olmasıdır. Deprem sonrası Kocaeli Belediye'sinin iş birliğiyle kente kazandırılmıştır [3].

Bitkilendirme açısından doğal bitki örtüsü içerisinde bulunan yüksek yapılı birkaç ağaç türü olarak çınar yapraklı akçaağaç (*Acer platanoides sp.*) ve doğu ladini (*Picea orientalis sp.*) bulunmaktadır. Ayrıca parkın yol kenarı bitkilendirmesinde top akasya (*Robinia pseudoacacia umbracuiifera*) türünün sıkça kullanıldığı gözlenmiştir. Bunların dışında park içerisindeki küçük parsellerde gül (*Rosa sp.*) türlerinin sıkça kullanıldığı tespit edilmiştir. Orta göbek tasarımlarında ise genel olarak "Van Gölü Havzası Sanal Herbaryum [4].'e göre de tespit edilen lale (*Tulipa sp.*) ve nergis (*Narcissus sp.*) kullanımları gözlenmiştir. Parkın bitkilendirmesi kent parkları yönünden zayıf, alansal olarak standart kent parkı ölçeğinden çok küçük ve yetersiz olmasına rağmen halk tarafından oldukça yoğun bir kullanıma sahiptir. Bu yoğun kullanım nedeninin parkın manzara kalitesi, çocuk oyun alanlarının varlığı, sosyal ve sportif amaçlı faaliyetlere imkân sağlayan açık yeşil alanları ve oturma alanlarının çokluğu olduğu düşünülmektedir. Bu avantajlarına rağmen bir kent parkı olarak düşünüldüğünde alansal büyüklüğü yeterli değildir.

4.1.2 İskele Parkı ve Çocuk Oyun Alanı

Yaklaşık büyüklüğü 14 ha olan İskele Parkı, birçok rekreasyonel faaliyet ve oturma alanlarını içermektedir. Parkın genel yapısı dinlenme ve seyir alanlarından meydana gelmiştir. Parkın hemen her yerinde banklar ve kamelyalar bulunmaktadır. Van Gölü kenarında Feribot İskelesi ve uzun bir yürüyüş bandını içeren park, açık yeşil alanlarında piknik ve çocuk oyun alanları kullanımları ile de Van halkına hizmet etmektedir. Özellikle Van ili kent merkezi ve diğer mahallelerinin hafta sonları yoğun bir şekilde kullandığı park içerisinde küçük bir aile çay bahçesi ve balık restoranı şeklinde çeşitli büyüklükte tekneler de yer almaktadır [5].

Van Büyükşehir Belediyesi tarafından projelendirilen ve uygulaması yapılan parkın özellikle açık yeşil alanlarının ve üzerindeki doğal bitki türlerinin görselliği dikkat çekmektedir. Bitki türleri olarak yol kenarı bitkilendirmesinde çınar yapraklı akçaağaç (*Acer platanoides L.*) ve top akasya (*Robinia pseudoacacia umbracuiifera*) türü kullanılırken, daha içerilerde ve özellikle oturma alanlarına yakın yapılan tasarımların bitkilendirmelerinde [5]'de yer aldığı gibi piramit mazı (*Thuja orientalis pyramidalis aurea*), gül (*Rosa sp.*), lale (*Tulipa sp.*), nergis (*Narcissus*), süs kirazı (*Prunus serrulata*) gibi doğal türler yoğun olarak kullanılmıştır. Bitkisel tasarımın parkın geneline uygulanması yeşil bir görsel alan oluşumunda etkin olmuştur. Doğru bir çim alan tesisi ve bitkisel tasarımlarda daha fazla doğal türlerin kullanılması ile parkın estetik olarak görselliğinin artırılması parkın katma değerinin artacağını ortaya koymaktadır.

4.1.3 Atatürk Kültür Parkı

Atatürk Kültür Parkı yaklaşık olarak 15 ha büyüklüğünde olup, kent merkezi içerisinde açık yeşil alanlar arasında yer alan en büyük mahalli park özelliğindedir. Park, konum olarak kentin en merkezi yerlerinden birinde yer almaktadır. Kentin en önemli caddelerine açılan kavşağın en başında bulunan park, tarihi Van Kalesi'ne yakın olması özelliği ile de birçok kişinin bekleme ve buluşma noktası olarak kullanılmaktadır. Park geçmiş yıllara dayanan bir tarihe sahip olduğundan içerisinde birçok doğal bitki türüne ev sahipliği yapmaktadır. Bu türler büyük ağaç gruplarından mevsimlik çiçeklere kadar birçok süs bitkisi türünü içermektedir. Bunlardan bazıları erguvan (*Cercis siliquastrum*), keçi söğütü (*Salix caprea*), at kestanesi (*Aesculus hippocastanum*), çiğdem (*Crocus biflorus subsp. tauri*), kılıç otu (*Gladiolus atroviolaceus*), salep (*Orchis sp.*), süsen (*Iris sp.*), poligala (*Polygala sp.*) ve vinca çiçeği (*Vinca sp.*) gibi türlerdir [5].

Özellikle yaz aylarında içerisinde yer alan oturma alanları oldukça işlevseldir. Bu alanların artırılması, parkın içerisine farklı kullanım alanlarının konulması ve halkın rekreasyonel kullanımına uygun bir çalışmanın yapılması parkın daha etkin kullanılmasına sebep olacağı düşüncesini ortaya çıkarmaktadır [5].

4.1.4 Akköprü Mezarlığı

Akköprü Mezarlığı yaklaşık olarak 6 ha büyüklüğündedir. Kent merkezi içerisinde açık yeşil alanlar arasında yer alan en büyük mezarlık konumundadır. Mezarlık konum olarak kentin en merkezi yerlerinden birinde ve geniş bir yeşil alan içerisinde yer almaktadır. Uzun yıllardır kullanımda olan mezarlık, tarihi bir alan olarak da bilinmektedir. Köklü geçmişinden ve çok fazla müdahale edilmediğinden dolayı içerisinde bulundurduğu doğal bitki türleri açısından şehir merkezinde yer alan diğer açık alanlara göre oldukça zengindir. Özellikle servi türleri açısından bölgede yetişen hemen hemen tüm türlerin yer aldığı mezarlıkta yer yer bitkisel tasarımların ortaya konulduğu ve büyük ağaç türlerinden top akasya, çınar, akçaağaç ve erguvan türleri gözlenmektedir. Kişisel mezarlıkların üzerlerinde ve kenarlarında mevsimsel olarak değiştirilen soğanlı bitkilerden lale (*Tulipa sp.*) ve nergis (*Narcissus sp.*) gibi türler gözlenmektedir. Küçük yönlendirmeler ve sınırlama amaçlı kullanılan küçük bitki türleri ise *Astragalus sp.*, *Dianthus sp.*, *Sedum sp.*, *Iris sp.* ve *Euphorbia sp.* gibi türlerdir.

4.1.5 Edremit Toplu Konutları Parkı

Edremit toplu konutlarına ait olan bu park geniş bir alan üzerinde olup aralarda sert zeminin de çok fazla olmasına rağmen yaklaşık 20 ha büyüklüğündedir. Edremit bölgesi Van ili içerisinde yeşil alanların varlığı açısından en zengin bölge olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla bu bölgede doğal bitki örtüsü türlerinin varlığı çok çeşitli olarak gözlenmektedir. Alanda dağınık olarak bulunan ve geneli belli bir tasarıma bağlı olmadan dikilen veya doğal olarak yetişmiş bitki türleri incelendiğinde; kavak ağacı (*Populus euphratica*), keçi söğütü (*Salix caprea*), erguvan (*Cercis siliquastrum*), at kestanesi (*Aesculus hippocastanum*), kılıç otu (*Gladiolus atroviolaceus*), çiğdem (*Crocus biflorus subsp. tauri*) süs kirazı (*Prunus serrulata*), salep (*Orchis*), süsen (*Iris sp.*), poligala (*Polygala sp.*) ve vinca çiçeği (*Vinca sp.*) gibi türleri içerdiği gözlenmektedir.

5. Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada, Van ili kent merkezi sınırları içerisinde, çeşitli ölçeklerde seçilen farklı açık yeşil alanlar; doğal bitki türleri, rekreasyonel olarak kullanım durumları, büyüklük ve mevcut talepleri karşılayabilme durumları açısından değerlendirilmiştir. Bu çerçevede, incelenen açık yeşil alanlar özellikle kentin bütünündeki diğer alanları da yansıtacak nitelikte ve yoğun olarak kullanılan alanlar arasından belirlenmiştir. Genel olarak Van kenti içerisindeki açık yeşil alanların, Doğu Anadolu Bölgesi'nin en kalabalık ve yüz ölçümü bakımından Türkiye'nin 6. Büyük ili olan Van'da [6] çok yetersiz olduğu saptanmıştır. İncelenen, kent parklarının alansal ve kullanım çeşitliliği açısından yetersiz oldukları ancak buna rağmen halk tarafından çok yoğun olarak tercih edildikleri gözlemlenmiştir. Bunun nedeninin, kent genelindeki büyük ve cazip bölgelerdeki açık yeşil alanların yetersizliği olduğu belirlenmiştir.

İnceleme kapsamındaki farklı büyüklük ve kullanım alanları bakımından çeşitlilik gösteren 5 alana bakıldığında genellikle aynı doğal bitki türlerinin yer aldığı tespit edilmiştir. Kent parkları örnek alanı incelendiğinde yetişen doğal tür çeşitliliği olarak [4]'e göre de doğrulukları kontrol edilen 8 farklı ana türün alana hakim olduğu ve parkın diğer kısımlarında da doğal türlerin kendiliğinden yetişerek veya sonradan alana uygulanarak bir kompozisyon oluşturduğu ve bitki tasarımı yarattığı gözlenmiştir. Mahalle parkı örneği incelendiğinde ise 9 doğal bitki türünün tespit edildiği ve tespiti yapılan bu türlerin çoğunluğunun ağaç grubu büyük bitkilerden oluştuğu gözlenmiştir. Tasarımda çevre sınırlaması ve yeşil bant oluşturmak için kullanıldığı gözlenmiştir. Mezarlık örneği ele alındığı zaman ise kullanılan doğal türlerin özellikle geçmişte dikilenlerinin çevre duvarı gibi görev aldığı, iç kısımlarda ise yoğun ve sık kullanılan çalı grupları ile yeşil bir doku yaratıldığı gözlenmiştir. Mezarlık içerisinde 7 farklı doğal bitki türünün hakim olduğu tespit edilmiştir. Toplu konut örneğinde ise alanın hem iklimsel hem de dağın yamaç kısımlarına yerleşkenin kurulması avantajı ile özellikle doğal bitki türleri çok sayıda bulunmaktadır. 11 farklı grup olarak süs bitkisi konumunda doğal bitki türünün tespit edildiği alanda birçok küçük bitki türü diye adlandırabileceğimiz doğal türlerde yer almaktadır.

Genel hatları ile ele alacak olursak; bitkilendirme açısından seçilen bu alanların yeterli tür çeşitliliğine sahip olmadıkları, çoğu açık yeşil alan diye tanımlanan alanların çok az bir yeşil örtü ile kaplı olduğu ve özellikle yüksek yapılı bitki yoğunluklarının oldukça az olduğu gözlemlenmiştir. Bu da gerek tasarım açısından görselliği minimuma indirmekte gerekse kullanım açısından büyük eksiklikler yaratmaktadır. Özellikle açık yeşil alan örneklerinde yer alan parkların genelinde kullanılan yapısal materyallerde çeşitlilik olmadığı, genellikle aynı tip materyallerin kullanıldığı ve bunun sonucunda da tasarımda estetik

açıdan tek düzelğin ortaya çıktığı belirlenmiştir.

Sonuç olarak, Van ili sahip olduğu doğal bitki türleri bakımından oldukça zengin ve bitkisel tasarımda kullanabileceği birçok türe sahip olmasına karşın yetersiz ve niteliksiz açık yeşil alanlara sahiptir. Bu alanların nitelikli alanlara dönüşebilmesi için bitkisel peyzaj tasarım çalışmalarının yeniden düzenlenmesi ve oluşturulacak açık yeşil alanların, Van Gölü, Van Kalesi gibi cazibe merkezlerinin konumuna uygun yerlerde yapılması gerekmektedir. Böylece kolay elde edilebilecek, Van iline özgü doğal bitki türlerinin de kullanımı ile mevcut açık yeşil alanların bitkisel tasarımları tamamlanabilir. Yeni oluşturulacak alanlar içinde nitelikli, doğal ve sürdürülebilir bir bitkisel tasarım çalışması gerçekleştirilebilir.

Kaynaklar

- [1] Yıldızcı A.C., Kentsel Yeşil Alan Planlaması ve İstanbul Örneği. Yayınlanmamış Doçentlik Tezi. İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, İstanbul. 1982.
- [2] Akdoğan, G., Doğa Düzenleme Ders Notları. Y.Ü. Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Baskı İşliği, İstanbul. 1984.
- [3] Yeler O., Aslantaş P., Şatır O., Examination of Van Province Urban Green Areas with Respect to Landscape Values, International Conference on Natural Science and Engineering, Kilis, 19-20 Mart 2016, pp.254-261
- [4] Van Gölü Havzası Sanal Herbarium web sayfası, <http://www.vanherbarium.yyu.edu.tr/>, erişim tarihi: 13.04.2016.
- [5] Turkish Plants Data Service (TÜBİVES) web sayfası, <http://www.tubives.com/>, erişim tarihi: 14.04.2016.
- [6] Türkiye İstatistik Kurumu web sayfası, <https://www.tuik.gov.tr/>, erişim tarihi: 07.04.2016.